

## ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ, *Λατινικά τινα «ἡμαρτημένα» στὸ Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλῶσσας*

Ὁ ἀγοραστής/χρήστης ἑνὸς λεξικοῦ, εἴτε εἶναι μαθητὴς εἴτε ἀπλὸς ιδιώτης εἴτε καὶ προπαντὸς ἐγγράμματος/φιλόλογος, ἔχει τὴν ἀξίωση ἀπὸ τὸν ἐκδότη/συγγραφέα γιὰ ὑπεύθυνη παρεχόμενη γνώση στὸ γνωστικὸ ἀντικείμενο τοῦ λεξικοῦ. Καὶ βέβαια σὲ μιὰ πρώτη ἔκδοση εἶναι φυσικὸ καὶ ἀνθρώπινο ἓνα λεξικὸ νὰ ἔχη κάποιες ἀδυναμίες, μικρὰ ἢ μεγάλα λάθη, τὰ ὅποια ἢ σπουδῆ, ὁ ὄγκος ἢ οἱ ἄλλες ἀσχολίες τοῦ συγγραφέα δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἀποφύγη –errare humanum est–. Ἄρκει νὰ ὑπάρχη ἡ προοπτικὴ νὰ τὰ διορθώσῃ σὲ ἐπόμενη ἔκδοση.

Ἔτσι, τὸ λεξικὸ τοῦ Γ. Μπαμπινιώτη στὴ Β' ἔκδοση τοῦ 2002 εἶναι ἀρκετὰ βελτιωμένο, ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἄρση ὀρισμένων ὀρθογραφικῶν ἀσυνειπειῶν, σημασιολογικῶν ἀνακριβειῶν καὶ ἐλλείψεων, γραμματικῶν λαθῶν καὶ βιασμῶν τῆς γλώσσας. Παρὰ ταῦτα καὶ στὴν ἔκδοση αὐτὴ ἔχουν ἀφεθῆ κάποια λάθη, τὰ ὅποια ξενίζουν τὸν ἀναγνώστη καὶ τὸν κάνουν νὰ ταλαντεύεται μεταξὺ ὀρθοῦ καὶ ἐσφαλμένου, δεδομένων καὶ τῶν φιλοδοξιῶν τοῦ συγγραφέα γιὰ τὸ ἐγχείρημά του αὐτό. Οἱ ὅποιες αὐτὲς ἀδυναμίες τοῦ λεξικοῦ μποροῦν νὰ διακριθοῦν στὶς ἀκόλουθες βασικὲς κατηγορίες:

α') "*Συμπαθῆ καὶ ἀσυμπαθῆ*" *παροράματα*, ὅπως στὴν σελ. 201: ἐκσφαφή ἀντὶ ἐκσκαφή, στὴν σελ. 190: περιποιοῦμαι, ἀντὶ περιποιοῦμαι, στὴν σελ. 1797: παραμβάσεις ἀντὶ παρεμβάσεις ἢ στὴν σελ. 272: τὸν πολιτικὸ ἀντὶ τὸν πολιτισμὸ, στὴν σελ. 1877: ὑποσεσημένος ἀντὶ ὑποσεσημασμένος, στὴν σελ. 966: Κροῖσος, ὄνομα τοῦ τελευταίου βασιλιᾶ τῆς Λυδίας (560-597). Ὁ χρόνος π.Χ. χωρεῖ κατὰ φθίνουσα πρόοδο. (ὁ Κροῖσος ἐβασίλευσε ἀπὸ τὸ 563-548 π.Χ.) κ.τ.λ.

β') *Γραμματικά/ὀρθογραφικά σφάλματα*, ὅπως στὴν σελ. 976: κύμα < κυῶ ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ κύω, στὴν σελ. 1535: πυορρούσα, ἀντὶ

του ὀρθοῦ πυορροοῦσα, στήν σελ. 525: ἐπ' αὐτορῶρω ἀντί τοῦ ὀρθοῦ ἐπ' αὐτοφῶρω, στήν σελ. 798 ἰχθύς < ἀρχ. ἰχθύς ἀντί τοῦ ὀρθοῦ ἰχθύς, στήν σελ. 1929: φρύδι < ὀφρύς ἀντί τοῦ ὀρθοῦ ὀφρύς, στήν σελ. 1296: ὄσφῦς ἀντί τοῦ ὀρθοῦ ὄσφῦς, στήν σελ. 1844: ὕγεια < ὕγεια, ἀντί τοῦ ὀρθοῦ ὕγεια.

γ') Ἑλλειπτεῖς ἢ καὶ ἐσφαλμένες σημασιοδοτήσεις/ἐρμηνεῖες, ὅπως στήν σελ. 364: βελονιάζω· σημαίνει καὶ πειράζω δηκτικά, στήν σελ. 846: κάρμα· σημαίνει καὶ πτώμα, ψοφίμι, στήν σελ. 995: λάντζα· σημαίνει καὶ ξύλινη κατασκευὴ γιὰ ἀντλήση νεροῦ ἀπὸ πηγάδι ἢ ποτάμι, στήν σελ. 1056: μαρμίτα· σημαίνει καὶ συμπλήρωμα φαγητοῦ, στήν σελ. 1232: ξεσταχιάζω· σημαίνει καὶ παρακμάζω ἢ στήν σελ. 1569: ρόκα<sup>1</sup> = ὕφαντουργικὸ ἐργαλεῖο, ἀντί τοῦ ὀρθοῦ κλωστικὸ ἐργαλεῖο, στήν σελ. 900: κλαδευτήρι = σιδερένια ψαλίδα ἀντί τοῦ ὀρθοῦ δίστομο κοπτικὸ ἐργαλεῖο, ἀποτελούμενο ἀπὸ μιὰ κυρτὴ καὶ μιὰ εὐθεῖα κόψη, στήν σελ. 135: ἀμβλυντικός... γιὰ τὸ ἀκόνισμα αἰχμηρῶν ἐπιφανειῶν χρειάζονται ἀμβλυντικά ἐργαλεῖα· ὁμως ἀκονίζω (= ὀξύνω) καὶ ἀμβλύνω εἶναι ἀντίθετες ἔννοιες (ὀξύμωρο), στήν σελ. 1834: τσίχλα<sup>2</sup> = ὠδικὸ πτηνό· ὁμως ἡ τσίχλα δὲν εἶναι ὠδικὸ πτηνό, στήν σελ. 1224: ξεκωλώνω· σημαίνει καὶ ξεριζώνω κ.λπ.

δ') Ἑλλειπτεῖς ἢ λανθασμένες ἐτυμολογήσεις, ὅπως στήν σελ. 291: ἄρτος, πιθ. < ἄρτος < ἀραρίσκω· ὁμως ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ αἶρω, αἶρομαι (ὕψωνομαι, ἐξογκώνομαι, φουσκώνω), ιδιότητα τῆς ζύμης προτοῦ φουρνισθῆ, στήν σελ. 112: ἀκμή, ὁμόρ. τῶν ἀκμή, ἄκρος, ἀκίς, ἀκόνη· ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ἄγνυμι (θραύω) καὶ σημαίνει ἀρχικά θραυσμένη ἀπὸ τὰ κύματα γῆ/στεριά, στήν σελ. 108: ἀκραιφνής < ἄκρος + αἴφνης· ἡ ἐτυμολόγηση ὁμως αὐτὴ δὲν ἱκανοποιεῖ σημασιολογικά· ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀκεραιοφανής ποῦ συνάδει μὲ τὴν θετικὴ ἔννοιά της.

ε') Ὁρθογραφικὲς ἀσυνέπειες. Ὁ συγγραφέας τοῦ λεξικοῦ ἄλλοῦ γράφει χαροπὸς καὶ ἄλλοῦ χαροπός, ἄλλοῦ βαθύριζος μὲ –ο– καὶ ἄλλοῦ βολβόριζο μὲ –ορ–, ἀν καὶ ὑπάγονται στὸν ἴδιο κανόνα τοῦ διπλασιασμοῦ τοῦ –ο– καὶ ἡ πρώτη εἶναι ἀρχαία λέξη, ἐνῶ ἡ δευτέρη νεοσχηματισμός. Ἐν καὶ ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι *nomina loquendi consuetudo*, ὁμως τὴν παγιωμένη μὲ –μμ– λέξη πλημμύρα καὶ τὰ παράγωγά της γράφει μὲ –μ–, ἀλλὰ κι αὐτὸ δὲν τὸ τηρεῖ γράφει π.χ. πλημμύρες (σελ. 758), ἀντιπλημμυρικῶν ἔργων (σελ. 764). Ἐνῶ στήν σελ. 739 ὑποστηρίζει ὅτι ἡ κατάληξη –ιος πρέπει νὰ γράφεται μὲ –η–, ὅπως ἡμερήσιος, γενετήσιος, Ἰθακήσιος, βουνήσιος, γατήσιος, ὁμως στήν σελ. 720 ἀναφέρει σκυλίσια ζωή.

στ') *Συντακτικοί βιασμοί*, όπως στην σελ. 472: πεφωτισμένη δεσποτεία = ή συνύπαρξη ... της μοναρχίας με τις πολιτικές ιδέες που αναπτύχθηκαν από τους φιλοσόφους του Διαφωτισμού, *άποσκοπώντας* ..... ή στην σελ. 977: κυνηγητό = ή δίωξη ανθρώπου ή ζώου, *άκολουθώντας* τα ίχνη ή την πορεία του με σκοπό τη σύλληψη ή στην σελ. 1917: φονταμενταλισμός: ... ή επιστροφή στις αρχές του Κορανίου και της Σάρια, δηλ. του ισλαμικού νόμου, *επιδιώκοντας* απόλυτη εφαρμογή του.

ζ') *“Γλωσσολογικοί λαϊκισμοί”* του τύπου εκπίπτω τον φόρο ή εκπίπτει ο φόρος αντί εκπίπτει ο φόρος (ουδέποτε το εκπίπτω είχε ενεργητική/μεταβατική διάθεση στην Έλληνική γλώσσα) ή διαρρέω την πληροφορία αντί διαρρέει ή πληροφορία κ.λπ.

Για κάποια τέτοια ύπολειμματα λαθών θα επανέλθωμε σε άλλο σημειώμα μας. Έδω θα ασχοληθούμε με τις λανθασμένες χρήσεις λατινικών λέξεων κατά την ετυμολόγηση των λημμάτων του λεξικού, στις οποίες ο συγγραφέας σχεδόν καμμία διόρθωση δεν επέφερε. Τέλος, σκοπός των παρατηρήσεών μας αυτών είναι να συμβάλωμε, όσο είναι ανθρώπινως δυνατόν, σε μια άψογη εμφάνιση του λεξικού γνωρίζοντας και την τελειομανία του συγγραφέα και την επιθυμία του να διεκδική την αποκλειστικότητα στο είδος αυτό της νεοελληνικής Γραμματείας.

Στην νέα έκδοση και στο λήμμα *ad libitum* αναφέρεται: *ad libitum* < ρ. *libet* (est). Η ετυμολόγηση αυτή δίνει την εντύπωση ότι το *libet* είναι ουσιαστικό ή επίθετο, το οποίο μαζί με το *est* αποτελεί άρρωστη έκφραση, πράγμα που δεν συμβαίνει. Ώφειλε να γραφή: *ad libitum* < ρ. *libet* ή *libitum est*, γιατί το *libitum* μαζί με το *est* σχηματίζει τύπο ισοδύναμο του *libet*.

Στο λήμμα *a priori* αναφέρεται: *a priori* < *prior* «πρότερος», συγκρ. βαθμός του επίθ. *primus*. Όμως το *primus* είναι ήδη ύπερθ. βαθμός του επιθέτου, του οποίου θετικός είναι/χρησιμεύει το επίρρ./πρόθ. *prae* και ύπερθετικός το *primus*.

Στο λήμμα *έμμεσος* αναφέρεται: *απόδειξις* από του *έναντίου/έκ* του *αντιθέτου* (*ad contrario*). Η πρόθεση *ad* στα Λατινικά δεν συντάσσεται με αφαιρετική· το όρθό είναι *a* ή (*ex*) *contrario*.

Στο λήμμα *λεζάντα* αναφέρεται: Μεταφορά του γαλλ. *légende* < λατ. *legenda* «άναγνωστέα (ύλη)», γερούνδιο του *lego*· το γερούνδιο σε καμμία του πτώση δεν έχει τέτοια κατάληξη· ο τύπος είναι γερουνδιακό, κλινόμενο στο θηλυκό του ως πρωτόκλιτο.

Στο λήμμα *μέρος* γράφεται *merēo* αντί *merēo*.

Στὸ λῆμμα *μένω* γράφεται *manĕo* ἀντὶ *manĕo* (vocalis ante vocalem brevis est).

Στὸ λῆμμα *φόντο* ἀναφέρεται: < ἰταλ. *fundo* < λατ. *fundus*, -eris «βυθός, πυθμένας». Τὸ λατ. ὄνομα εἶναι δευτερόκλιτο καὶ ὄχι τριτόκλιτο: *fundus*, -ī, ἄρσ.

Στὸ λῆμμα *hinc et nunc* (Χινκ ετ νουνκ), ἐδῶ καὶ τῶρα. Τὸ ὀρθὸ εἶναι *hic et nunc*. Γιατὶ τὸ *hic* δηλώνει στάση, ὅπως ἀπαιτεῖ τὸ νόημα· τὸ *hinc* δηλώνει προέλευση.

Στὸ λῆμμα *τρέμολο* ἀναφέρεται: ἰταλ. *tremolo* < λατ. *tremulus* «σειόμενος, παλλόμενος» < *tremare*· τὸ ὀρθὸ εἶναι *tremere* (*tremo*, uī, ere, γ' συζ.).

Στὸ λῆμμα *Μοίρα/μοῖρα* ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ὁμορρίζων *mors*, *mortalis* κ.λπ. καὶ τὸ ρ. *morire* «πεθαίνω». Ὅμως τὸ *morio*, στὸ ὅποιο ἀνάγει ὁ συγγραφέας τὸ *morire*, α') εἶναι ἀποθετικὸ καὶ β') ἔχει ἀπαρέμφ. ἐνεστ. *morī*. Στὸ ἴδιο λῆμμα ἀναφέρεται *merĕo* ἀντὶ *merĕo*.

Στὸ λῆμμα *νούλα* ἀναφέρεται *nulla dies sine linea*, ἀντὶ *nullus*, ἄρσ., γιατί τὸ *dies* εἶναι θηλυκὸ μόνον ὅταν δηλώνει προθεσμία ἢ ὠρισμένη ἡμέρα.

Στὸ ἴδιο λῆμμα *συνέχεια* ἀναφέρεται *nullus crimen* ἀντὶ *nullum crimen*, γιατί τὸ *crimen* εἶναι οὐδετέρου γένους καὶ πρὸς αὐτὸ πρέπει νὰ συμφωνήσῃ τὸ *nullus*.

Στὸ λῆμμα *πλουραλισμός* ἀναφέρεται: Μεταφορὰ τοῦ γαλλ. *pluralisme* < λατ. *pluralis* «πληθυντικός» < *plus*, *pluris* «πολύς, περισσότερος». Τὸ *plus* εἶναι συγκρ. οὐδετέρου γένους καὶ σημαίνει περισσότερον, ὄχι πολὺ.

Στὸ λῆμμα *σετ* ἀναφέρεται: < ἀγγλ. *set* < μεσν. ἀγγλ. *sette* < ἄρχ. γαλλ. *sette* < λατ. *secta* «ὁδός» (< ρ. *secere* «τέμνω, κόβω»). Τὸ λατ. ρῆμα δὲν εἶναι β' ἢ γ' συζυγ. ἀλλὰ α': *seco*, uī, ctum καὶ *secatum*, *secare*, α' συζυγ.

Στὸ λῆμμα *ταμπεραμέντο* ἀναφέρεται: < λατ. *temperamentum* «κράση, εὐεξία (σώματος)» < λατ. *tempere* «ἀναμειγνύω, συνθέτω». Ὅμως ἀπαρέμφ. *tempere* δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ *temperare* ἀπὸ ρῆμα α' συζυγ. *tempero*, avi, atum, are.

Στὸ λῆμμα *τέζα* ἀναφέρεται: < ἰταλ. *tesa* < λατ. *tensus*, μτχ. τοῦ *tendere*, ἀντὶ μτχ. πρκμ. τοῦ *tendere*, γ' συζ. *tendo*, *tetendi*, *tensum* καὶ *tentum*, *tendere*.

Στὸ λῆμμα *ντους/ντουζ* ἀναφέρεται: < μτγν. λατ. *aquiductio* «ὕδρα-γωγείο» ἀντὶ *aquaeductio*, ὕδραγωγείο.

Στό λήμμα *τρούφα* αναφέρεται: < λατ. *tuber, -eris* «έξόγκωμα, κύφωμα»· προσθετέο στό λατ. ὄνομα: οὐδέτ., γιατί ὑπάρχει ὁμόηχο, πού σημαίνει ἕνα εἶδος λιβυκοῦ μήλου καί εἶναι γένους ἀρσενικοῦ καί ὡς θηλ. ἢ λιβυκή μηλιά.

Στό λήμα *οὔζο* ἀναφέρεται: Πιθ.< ἰταλ. φράση *uso Massalia*. Ἡ φράση αὐτή εἶναι ἀσύντακτη, γιατί οὔτε ὁ σκοπός στό Ἰταλικά ἐκφράζεται ἀπρόθετα, ἀλλά οὔτε καί τὸ *Massalia* εἶναι γενική πτώση, ὅπως ἀπαιτεῖ τὸ νόημα· καί ἀκόμη τὸ *uso* ὡς προσδιοριστικό τοῦ θηλ. *Massalia* ἔπρεπε νά συμφωνῇ κατὰ γένος, ὅπως συμβαίνει στήν Ἰταλική, πού καί πάλι ὁμως δέν θά ἔδινε τὸ ζητούμενο νόημα. Ἄν ἐλέγαμε ὅτι ἡ λέξη προῆλθε διά τινος τύπου τῆς Ἰταλικῆς πού εἶχε βάση τὸ λατ. *usui* (ὡς δοτ. τοῦ σκοποῦ) καί τῆς γενικῆς *Massiliae*, θά εἴμαστε τουλάχιστον συντακτικά καί νοηματικά περισσότερο σωστοί.

Στό λήμμα *κιντάρι* ἀναφέρεται: < ἰταλ. *cantare* (ἢ τουρκ. *kantar*) < μγν. *κεντηνάριον* < λατ. *centenarius* < *centum* «ἑκατό». α´) τὸ ἰταλ. δέν εἶναι *cantare* ἀλλά *cantaro*: β´) ἡ συσχέτιση μὲ τὸ λατ. *centenarius, centum* εἶναι ἀπίθανη, γιατί οἱ μονάδες πού δηλώνει ἡ λέξις εἶναι 44 (ὀκάδες) ἢ 57 (κιλά). Νεοελληνικό παράγωγο τοῦ *centenarius* εἶναι ἡ λέξη *κιντηνάρι* πού σημαίνει δέμα ἀπὸ 100 καλάμια (Νότια Πελοπόννησος). Πιθανότερη πάντως εἶναι ἡ προέλευση ἀπὸ τὸ τουρκ. *kantar*.

Στό λήμμα *αντίο* ἀναφέρεται: < ἰταλ. *addio* «στὸν Θεό» < πρόθ. *a + dio* «θεός». Ὁρθότερο *ad + dio*, γιατί ἡ ἰταλ. πρόθεση *ad* ἔχει τὴν ἔννοια τῆς κίνησης, πού συνάδει μὲ ἐννοούμενο ρῆμα κίνησης δηλωτικό· ἢ πρόθ. *A* στήν Ἰταλική συνάπτεται μὲ ρήματα πού ἔχουν τὴν ἔννοια τοῦ «δίδειν», «ἀπευθύνεσθαι», «λέγειν».

Στό λήμμα *σουπῖνο* ἀναφέρεται: < λατ. *supinum*, οὐσιαστικό οὐδέτερο τοῦ ἐπιθέτου *supinus* «ὑπτίος - παθητικός - ἀπαθής». Ἡ παράθεση αὐτῆ ἀντιθετικῶν ἐννοιῶν δέν διαφωτίζει τὸν ἀναγνώστη. Πάντως, ἡ μετάφραση, καθὼς καί ἡ ὅλη ὀνομασία τοῦ ὄρου παρέχουν προβλήματα. Μὲ τὴν λέξη *supinum* οἱ μεταγενέστεροι Ρωμαῖοι Γραμματικοὶ ἀπέδωσαν τὸ ἑλληνικό ὑπτίον πού ἐσήμαινε κάτι τὸ παθητικό, ὅπως ἡ ὑπτία θέση τῶν παλαιστῶν· καί ἡ παρανόηση αὐτῆ ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι ἐθεώρησαν τὸ σουπῖνο παραγόμενο ἀπὸ τὴν μετοχή τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, ἐνῶ εἶναι διαφορετικό κατὰ τὴν φύση καί τὴν σημασία ἀπὸ τὴν μετοχή· γι' αὐτὸ καί τοῦ ἔδωσαν, ἐσφαλμένα, ἀνάλογη σημασία καί ὀνομασία.